

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ เล่ม ๓

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 978-974-01-9875-8

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๕๕

องค์การค้ำของ สกสค. จัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
เรื่อง อนุญาตให้ใช้สื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

ด้วยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ เล่ม ๓ ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ นั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

(นายชินภัทร ภูมิรัตน)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำนำ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม ตลอดจนมีสุนทรียภาพ ซึ่งกิจกรรมทาง ศิลปะจะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ตลอดจนการนำไปสู่ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะวิธีการทางศิลปะ กล้าแสดงออกอย่างอิสระ ด้วยความเชื่อมั่นและเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้

เพื่อให้การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ บรรลุตามตัวชี้วัดและมาตรฐานการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดทำหนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน **นาฏศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ เล่ม ๓** ขึ้น โดยนำเสนอสาระการเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับหลักสูตร อาทิ การสร้างสรรค์การแสดง การวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะ และคุณค่า ภูมิปัญญาไทย ซึ่งหวังว่าหนังสือเรียนเล่มนี้จะอำนวยความสะดวกให้กับนักเรียน ครู และผู้ที่เกี่ยวข้อง นำไปใช้ในการเรียนการสอนศิลปะได้ อย่างไรก็ตามหากหนังสือเรียนนี้มีข้อปรับปรุงประการใด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานยินดีรับข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

หนังสือเรียนเล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคณะผู้จัดทำ ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านศิลปศึกษา ด้านการจัดการศึกษา ตลอดจนศิลปินที่มีส่วน ร่วมในการนำเสนอผลงานเพื่อการศึกษาค้นคว้า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขอขอบคุณไว้ในโอกาสนี้

(นายชินภัทร ภูมิรัตน)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สารบัญ

หน่วยที่ ๑ สร้างสรรค์การแสดง

หน่วยที่ ๒ ฉาก แสง สี เวทีละคร

หน่วยที่ ๓ วิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะ

หน่วยที่ ๔ คุณค่าภูมิปัญญาไทย

บรรณานุกรม

หน้า

๑

๑๕

๓๘

๕๓

๗๔

หน่วยที่ ๑ สร้างสรรค์การแสดง

หลังจากจบหน่วยเรียนนี้ นักเรียนจะ.....

๑. เข้าใจหลักการประดิษฐ์ท่ารำ
๒. สังเกตสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นที่จะนำมาประดิษฐ์ชุดการแสดง
๓. มีแรงบันดาลใจที่จะประดิษฐ์ท่ารำอย่างเหมาะสม
๔. ศึกษาท่ารำ ดนตรี และแนวคิดในการประดิษฐ์ชุดการแสดง
๕. มีความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบและประดิษฐ์ชุดการแสดงประจำโรงเรียน
๖. สร้างสรรค์และออกแบบองค์ประกอบของชุดการแสดง
๗. มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และเผยแพร่ผลงานของโรงเรียน
๘. มีความภาคภูมิใจในผลงานและบทบาทในการอนุรักษ์นาฏศิลป์ไทยหรือนาฏศิลป์ท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

เตรียมความพร้อม

แบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๕-๘ คน อภิปรายว่า

❖ ถ้ากลุ่มได้รับมอบหมายให้ประดิษฐ์ชุดการแสดงประจำโรงเรียน เพื่อจะนำไปจัดแสดงในโอกาสต่าง ๆ นักเรียนจะมีหลักการในการประดิษฐ์อย่างไร

❖ ในท้องถิ่นรอบโรงเรียนของนักเรียน มีกิจกรรมใดบ้างที่ประชาชนร่วมมือกันทำที่น่าสนใจ ที่นักเรียนสามารถนำมาเป็นแนวคิดในการสร้างชุดการแสดงได้

❖ นักเรียนจะนำความรู้เรื่องนาฏยศัพท์และภาษาท่าไปใช้ในการประดิษฐ์ชุดการแสดงได้อย่างไร

❖ โรงเรียนของนักเรียนมีเพลงประจำโรงเรียนหรือไม่ นักเรียนคิดว่าจะประดิษฐ์ชุดการแสดงประกอบเพลงประจำโรงเรียนได้หรือไม่

แนวคิดและหลักการในการประดิษฐ์ท่ารำ

หลายคนอาจคิดว่าการประดิษฐ์ท่ารำเป็นเรื่องที่ยาก ไม่สามารถทำได้ มีแต่ศิลปินเท่านั้นที่จะทำงานยาก ๆ ระดับนี้ได้ แท้จริงไม่เป็นเช่นนั้น ท่ารำของนาฏศิลป์ได้มาจากการที่เราสังเกตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวในชีวิตประจำวัน แล้วนำมาประดิษฐ์ดัดแปลงให้สวยงามขึ้นกว่าธรรมชาติเท่านั้น อีกประการหนึ่งนักเรียนได้เรียนรู้และฝึกฝนทักษะในการใช้ภาษาท่าต่าง ๆ เพื่อสื่อความหมายแทนคำพูด กิริยาท่าทางและอารมณ์ของมนุษย์ ตลอดจนนาฏยศัพท์ในการเรียนนาฏศิลป์มาบ้างแล้ว เราสามารถนำสิ่งเหล่านี้มาผสมผสานกับความรู้ด้านดนตรี และนำมาประดิษฐ์ท่ารำ ตลอดจนชุดการแสดงต่าง ๆ ได้ โดยไม่มีขอบเขตจำกัด อาศัยแรงบันดาลใจ ความคิดสร้างสรรค์และความมุ่งมั่น จะทำให้นักเรียนสร้างสรรค์ผลงานได้ดี

ปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยแนะนำว่า การประดิษฐ์ท่ารำ เป็นลักษณะของการตีบท หรือใช้ภาษานาฏศิลป์ (ภาษาท่า) ในท่ารำของไทยที่เป็นแบบแผนมาดั้งเดิม คือ กลอน ตำรารำ บทรำ เพลงช้า เพลงเร็ว แล้วนำมาประดิษฐ์ให้ได้ท่ารำที่สวยงาม ในกรณีที่นักเรียนจะประดิษฐ์ท่ารำโดยตั้งต้นจากเพลงเป็นหลัก เช่น เพลงอวยพร เพลงเกิดพระเกียรติ เพลงประจำโรงเรียน ควรคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

❖ จังหวะและทำนองเพลง เพลงแต่ละเพลงจะมีลีลาและอารมณ์เพลง ซึ่งอาจมีลักษณะ เชื่องช้า รวดเร็ว รุกเร้า อ่อนหวาน เศร้าโศก คึกคัก หรือสนุกสนาน

❖ จังหวะและทำนองของเพลงที่มีสำเนียงต่างชาติ เช่น สำเนียงออกพม่า มอญ เขมร ฯลฯ เราควรนำลีลาเพลงของชาตินั้น ๆ มาประดิษฐ์ให้กลมกลืนกับลีลาของนาฏศิลป์ไทย

❖ เมื่อรู้ทำนองและจังหวะแล้วจึงกำหนดท่ารำให้เข้ากับลีลาและอารมณ์ของเพลง โดยยึด

หลักความสัมพันธ์ของทำนองเพลงกับท่ารำ และความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของเนื้อร้องกับความหมายของท่ารำ เช่น ถ้าทำนองเพลงออกอารมณ์รัก ท่ารำควรอ่อนหวาน สวยงาม แสดงถึงความสุข

❖ เพศของผู้แสดง โดยทั่วไปเราควรรู้ว่าจะประดิษฐ์ท่ารำสำหรับผู้แสดงเพศใด ถ้าเป็นเพศชาย เช่น รำใช้อาวุธ หรือการแสดงปลุกใจ ลีลาท่ารำจะต้องกระฉับกระเฉง เข้มแข็ง อีกเทิดตามแบบของนักรบ ถ้าเป็นเพศหญิง เช่น ท่าพ่อน ท่ารำจะออกแนวอ่อนหวานนุ่มนวล

❖ การประดิษฐ์ท่ารำต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของชุดการแสดง เช่น การแสดงเกี่ยวกับการเกิดพระเกียรติ ท่ารำต้องสะท้อนถึงการเกิดทูลพระมหากษัตริย์ หากเป็นการแสดงรำอวยพร ท่ารำต้องสะท้อนถึงความรื่นเริง ความสุขที่ผู้ชมหรือเจ้าภาพควรได้รับ

❖ การประดิษฐ์ท่ารำควรใช้ภาษาท่าที่สื่อความหมายได้ชัดเจน ดูแล้วสามารถเข้าใจได้ทันทีโดยไม่ต้องมีคำอธิบาย

❖ การประดิษฐ์การแสดงพื้นเมือง ต้องศึกษาท่าหลักของท้องถิ่น แล้วนำมาประดิษฐ์ให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาของชุดการแสดงนั้น โดยคัดเลือกแม่ท่าหลักให้เหมาะสม และไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นจากท่าที่ ๑ ของแม่ท่าหลักทุกครั้ง อย่างไรก็ตามการประดิษฐ์ชุดการแสดงพื้นเมืองต้องระวังไม่ลอกเลียนแบบของท่ารำของท้องถิ่นมาใช้ซ้ำกัน เช่น ไม่นำท่าเต้นของภาคใต้ไปใส่ท่าแข็งของภาคอีสาน (ยกเว้นระบำสี่ภาคที่ผู้เชี่ยวชาญประดิษฐ์โดยผสมผสานการแสดงพื้นเมืองของสี่ภาค)

การประดิษฐ์ท่ารำโดยเริ่มต้นจากเพลงมี ๒ รูปแบบ คือ

๑. การประดิษฐ์ท่ารำที่มีบทร้อง บทร้องที่มีความหมายชัดเจน เช่น บทเกิดพระเกียรติ บทถวายพระพร บทอวยพร การประดิษฐ์สามารถทำได้โดยยึดความหมายของเนื้อเพลงเป็นหลัก แล้วออกแบบท่ารำให้สอดคล้องกัน โดยอาศัยแม่ท่าในบทเพลงช้า เพลงเร็ว และแม่บท เป็นหลัก

๒. การประดิษฐ์ท่ารำที่ไม่มีบทร้อง มีแต่ทำนองเพลง ควรยึดอารมณ์และท่วงทำนองของเพลงบรรเลงเป็นหลัก อารมณ์เพลงมีความหลากหลาย ทั้งอารมณ์เพลงที่แสดงถึงความโกรธ มีทำนองรวดเร็ว เข้มข้น อารมณ์เพลงที่มีทำนองโหยหวนแสดงถึงความโศกเศร้า อารมณ์เพลงที่หนักแน่นแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น เมื่อเลือกอารมณ์เพลงได้แล้วจึงคิดออกแบบท่ารำ โดยอาศัยแม่ท่าในเพลงช้า เพลงเร็ว แม่บท มาประดิษฐ์ให้กลมกลืนกับท่วงทำนองนั้น บางครั้งเราสามารถประดิษฐ์ท่ารำให้ตรงกับความมุ่งหมายของเนื้อหาที่จะนำเสนอในการออกแบบการแสดงประเภท ระบำ รำ ฟ้อน ออกมาก่อน แล้วจึงเลือกอารมณ์ของทำนองให้ตรงกับท่าทางรำรำก็ได้

อย่างไรก็ตาม การออกแบบและประดิษฐ์ท่ารำที่มีบทกลอนหรือเนื้อร้องจะประดิษฐ์ได้ง่ายกว่าการประดิษฐ์ท่ารำสำหรับที่มีแต่จังหวะและทำนอง ไม่มีเนื้อร้อง เนื่องจากเราสามารถกำหนดท่ารำให้ตรงกับความหมายในเนื้อร้องได้ชัดเจนกว่า การประดิษฐ์ท่ารำที่มีแต่ทำนองเพลงต้องศึกษาจังหวะและทำนองให้เข้าใจก่อน เมื่อเข้าใจจังหวะแล้วก็บรรจุท่ารำให้พอดีกับจังหวะในบทเพลงนั้น

แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ชุดการแสดง

ก่อนการประดิษฐ์ชุดการแสดงนักเรียนควรค้นหาวางจะได้แรงบันดาลใจจากสิ่งใด และจะหาแหล่งนั้นมาได้อย่างไร โดยทั่วไปแรงบันดาลใจในการออกแบบประดิษฐ์ชุดการแสดงอาจเกิดจาก

๑. ความต้องการที่จะนำความรู้และทักษะที่ได้ฝึกฝนมาตลอดระยะเวลาของการศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มาสร้างสรรค์ผลงานให้สวยงามตามแบบนาฏศิลป์ไทย เพื่อให้เป็นชุดการแสดงสำหรับห้องเรียน หรือโรงเรียน หรือท้องถิ่นให้เป็นที่ประจักษ์ว่านักเรียนสามารถทำได้ในระดับนี้

๒. เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงานในระดับที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของนักเรียน

๓. เพื่อให้นักเรียนได้โอกาสในการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์และทักษะสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการแสดงได้

๔. เพื่อให้มีบทบาทในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะของท้องถิ่น และศิลปะที่มีคุณค่าของชาติให้คงอยู่สืบไป

สำหรับแหล่งที่นักเรียนอาจใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานประจำโรงเรียน อาจได้มาจากสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เช่น

- ได้จากการนำบทเพลงประจำโรงเรียนที่ยังไม่เคยมีใครคิดประดิษฐ์ทำรามาออกแบบทำรำให้สอดคล้องกัน
- ได้จากการสังเกตพฤติกรรมในการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนในท้องถิ่น เช่น การประกอบอาชีพ การพักผ่อนหย่อนใจ การทำงาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- ได้จากวัฒนธรรมประเพณีที่คนในท้องถิ่นเชื่อถือและปฏิบัติสืบทอดกันต่อมา
- ได้จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนเคารพนับถือ หรือเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ
- ได้จากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักเรียนเอง

ตัวอย่างการสร้างสรรค์ผลงานของภาคต่าง ๆ

ขอแนะนำตัวอย่างของการสร้างสรรค์ผลงานของภาคต่าง ๆ ที่ได้จากการสังเกตสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน แล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานการแสดง และนำไปพัฒนาเป็นชุดการแสดงประจำโรงเรียนได้

ชุดการแสดงของภาคใต้ : ระบายากะหวาน

เป็นชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยนำแนวคิดมาจากการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน จังหวัดระนอง เกี่ยวกับการเก็บผลมะม่วงหิมพานต์แล้วนำมาแปรรูปให้กลายเป็นอาหารที่ผู้คนและอุตสาหกรรมมีความต้องการสูง มีราคาแพงและเป็นอาชีพที่ยั่งยืนของประชาชนภาคใต้ของไทย

การแสดงชุดนี้ เป็นตัวอย่างการสร้างสรรค์ผลงานซึ่งสามารถจัดเป็นชุดการแสดงในวันสำคัญของโรงเรียนในชุมชน จังหวัดระนอง เป็นที่ขึ้นชื่อเรื่องมะม่วงหิมพานต์ที่มีความหวานเป็นพิเศษ

แนวคิด

ระบายากะหวาน เป็นการแสดงที่บ่งบอกวิถีชีวิตของชาวบ้านภาคใต้ เกี่ยวกับการรวมวิธีการผลิต “เม็ต้มะม่วงหิมพานต์” ภาษาถิ่นเรียกว่ากะหวาน โดยแสดงท่าทางประกอบดนตรี โดยมีผู้แสดงชาย-หญิง ช่วยกันประกอบอาหาร เริ่มจากการเก็บเมล็ดกะหวานจากต้น แล้วนำไปตากแดด ก่อนนำไปคั่วหรือเผาในกระทะ จากนั้นยกกระทะลงจากเตาและคว่ำต่อไปจนเมล็ดกะหวานสุก แล้วเทลงบนพื้นเกลี่ยบาง ๆ จึงนำไปกระเทาะเปลือกออก โดยใช้ค้อนเล็ก ๆ ทุบ เมล็ดที่ได้จะมีกลิ่นหอมตามธรรมชาติรสชาติดี ระหว่างรอให้เมล็ดกะหวานเย็นก็มีการแสดงควมรื่นเริงบันเทิงใจอย่างสนุกสนาน ระหว่างชาย-หญิง

ดนตรี

ใช้เพลงทำนองภาคใต้ ที่มีเครื่องดนตรีประเภท ทับ กลองโนรา โหม่ง ปี่ แตรพวง ที่ให้ความไพเราะสนุกสนานเหมาะสมกับการแสดง

เครื่องแต่งกาย

มีรูปแบบการแต่งกายที่ถูกต้องสวยงามเหมาะสมตามศาสนาและท้องถิ่น เช่น ฝ่ายหญิงนิยมนุ่งโจงกระเบน หรือผ้าซิ่น สวมเสื้อสีอ่อนคอกลม แขนสามส่วน ส่วนฝ่ายชายนุ่งกางเกงชาวเล หรือโจงกระเบน สวมเสื้อผ้าฝ้ายและมีผ้าขาวม้าผูกเอว หรือพาดบ่า

ผู้แสดง

คัดเลือกผู้แสดงที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน หน้าตาดี มีทักษะกล้าแสดงออก

ชุดการแสดงของภาคอีสาน : ฟ้อนป่นฝ้าย

เป็นชุดการแสดงที่สื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของชาวไทยอีสาน โดยเฉพาะชาวไทยในจังหวัดอุดรธานี ที่มีการทอผ้าฝ้ายมาใช้ในชีวิตประจำวันเป็นจำนวนมาก

การแสดงชุดนี้เป็นตัวอย่างการสร้างสรรค์ผลงานซึ่งสามารถจัดเป็นชุดการแสดง ในวันสำคัญของโรงเรียนในชุมชน แสดงให้เห็นถึงการเก็บดอกฝ้ายของหญิงสาวชาวบ้าน โดยจะมีชายหนุ่มเข้ามาหยอกล้อในระหว่างกำลังปั่นฝ้ายและช่วยทอฝ้ายในตอนท้ายอีกด้วย

แนวคิด

ฟ้อนป่นฝ้าย เป็นการแสดงที่บ่งบอกวิถีชีวิตของชาวบ้านอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี โดยนำฝ้ายมาคล้อยออกใส่กงแล้วปั่นใส่หลอดไม้ให้ได้หลายสี แล้วนำมาเรียงเส้นกันเพื่อให้สลับเส้นสีในการทอ จากนั้นเหยียบไม้เพื่อยกเครื่องทอให้ขึ้นลง แล้วสอดกระสวยเข้าไป สลับไป-มา ก็จะได้ผ้าเป็นผืน ลักษณะการแสดงซึ่งเป็นลีลาเฉพาะของอีสาน คือ ลีลาและจังหวะในการก้าวเท้า มีลักษณะคล้ายการเต้น แต่นุ่มนวล มักเดินด้วยปลายเท้าและสับเท้าไปข้างหลัง

ดนตรี

ใช้ท่วงทำนองดนตรีในการแสดงค่อนข้างกระชับ กระฉับกระเฉง รวดเร็ว และสนุกสนาน เครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสาน เช่น พิณ แคน โหวด โปงกลาง ซอ ปี่ไม้ซาง กลองตุ้ม กลองยาว

เครื่องแต่งกาย

เป็นลักษณะพื้นเมืองของภาคนี้ ฝ้ายหญิงนิยมนุ่งผ้าซิ่นด้วยฝ้ายกอันสวยงาม สวมเสื้อคอกลมผ่าหน้า แขนยาว หมัดโบพร้อมเครื่องประดับ ส่วนฝ่ายชายนุ่งกางเกงสามส่วน สวมเสื้อผ่าฝ้าย มีผ้าขาวม้าคาดเอว และโพกศีรษะ

การแต่งกาย

ที่มา : กรมศิลปากร. วิพิธทัศนา ชุดระบำ รำ ฟ้อน. ๒๕๕๑.

ผู้แสดง

คัดเลือกผู้แสดงที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน หน้าตาดี มีทักษะกล้าแสดงออก

ชุดการแสดงภาคเหนือ : ฟ้อนข้าวปุ้น

ในภาคเหนือภูมิประเทศเป็นป่าเขา ต้นน้ำลำธาร อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ การทำมาหากินสะดวกสบาย ชาวเหนือจึงมีนิสัยอ่อนโยน ยิ้มแย้มแจ่มใส มีน้ำใจไมตรี การแสดงพื้นเมืองจึงมีลีลาอ่อนช้อย งดงาม และอ่อนหวาน การแสดงพื้นเมืองภาคเหนือ เรียกกันว่า ฟ้อน มีผู้แสดงเป็นชุดเป็นหมู่ ร่ายรำท่าเหมือนกัน แต่งกายเหมือนกัน มีการแปรแถวแปรขบวนต่าง ๆ

ข้าวปุ้นหรือขนมจีน เป็นอาหารหลักรองจากข้าวเหนียว ที่คนภาคเหนือนิยมรับประทาน เช่น ขนมจีนน้ำเงี้ยว

การแสดงชุดนี้เป็นตัวอย่างการสร้างสรรค์ผลงานซึ่งสามารถจัดเป็นชุดการแสดงในวันสำคัญของโรงเรียนในชุมชนทางภาคเหนือ แสดงให้เห็นถึงวิธีการทำขนมจีนของชาวบ้าน โดยจะมีชายหนุ่มเข้ามาช่วยในระหว่างการทำขนมจีนที่ค่อนข้างต้องใช้แรงมาก

แนวคิด

ฟ้อนข้าวปุ้น เป็นการแสดงที่บ่งบอกวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างแท้จริง เริ่มจากตื่นเช้าขึ้นมาเพื่อเตรียมทำขนมจีนหรือข้าวปุ้น ซึ่งมีวิธีการทำที่ค่อนข้างยุ่งยาก เริ่มจากการหมักข้าว แล้วจึงสรงใส่ตะกร้า ขั้นตอนต่อไปคือการโม่ข้าว จากนั้นนำไปต้มหรือนึ่งเป็นการทำให้แป้งสุกบางส่วน นำก้อนแป้งขึ้นพักไว้ให้เย็นก่อนจะนำไปนวดต่อไป การนวดแป้งเพื่อให้แป้งละเอียด การกรองหรือการครูดแป้งเทแป้งใส่ในผ้าขาวบาง รวบชายผ้าเข้าหากัน และหมุนผ้าเป็นเกลียว เพื่อให้แป้งไหลผ่านผ้าออกมาพร้อมที่จะนำไปโรยเส้น การจับเส้นขนมจีนให้เป็นหัวหรือเป็นจับนั้น ทำได้โดยใช้นิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือข้างที่ถนัด จับเส้นขนมจีนไปใส่ที่ปลายนิ้วชี้อีกมือหนึ่งแล้วโค้งลง โดยใช้นิ้วหัวแม่มือบีบไว้ เมื่อได้ขนาดหัวที่ต้องการแล้วจึงตัดเส้นขนมจีนออก นำไปวางในกระจาด

ดนตรี

เครื่องดนตรี เป็นของพื้นเมือง ได้แก่ ปี่แน กลองตะโล้ดโป๊ด ฉาบใหญ่ ข้องโหม่ง ข้องฟุ่ย เพลงบรรเลงและเพลงร้องเป็นทำนองและสำเนียงท้องถิ่น

เครื่องแต่งกาย

เป็นลักษณะพื้นเมืองของภาคนี้ ฝ่ายหญิงนิยมนุ่งผ้าซิ่น สวมเสื้อคอกลมผ่าหน้า แขนสามส่วน ที่สำคัญคือการเกล้าผมมวยสูง ส่วนฝ่ายชายนุ่งกางเกงสามส่วน สวมเสื้อผ่าฝาย

ผู้แสดง

คัดเลือกผู้แสดงที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน หน้าตาดี มีทักษะกล้าแสดงออก

ชุดการแสดงภาคกลาง : ระบำข้าวหลาม

เป็นชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยคณะผู้แต่งเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียน สามารถนำไปเป็นต้นแบบในการประดิษฐ์ชุดการแสดงง่าย ๆ โดยนำแนวคิดมาจากวัฒนธรรมท้องถิ่นเกี่ยวกับการประกอบอาหารและการทำบุญของประชาชนภาคกลาง จังหวัดนครปฐม

การแสดงชุดนี้ เป็นตัวอย่างการสร้างสรรค์ผลงานซึ่งสามารถจัดเป็นชุดการแสดงในวันสำคัญของโรงเรียน ที่อยู่ในเขตชุมชน จังหวัดนครปฐม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

แนวคิด

ระบำข้าวหลาม เป็นการแสดงที่สะท้อนวิถีชีวิตและสังคมของชาวบ้าน โดยแสดงท่าทางประกอบดนตรีเกี่ยวกับกรรมวิธีการผลิต “ข้าวหลาม” ซึ่งเป็นอาหารรับประทานเล่น และเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนครปฐม โดยมีผู้แสดงชาย-หญิง ช่วยกันประกอบอาหาร เริ่มจากการตัดไม้ไผ่มาทำกระบอกรับข้าวหลาม การปิ้งข้าวเหนียวด้วยกะทิและน้ำตาล แล้วนำไปกรอกใส่กระบอกรับข้าวหลาม จากนั้นจึงนำกระบอกรับข้าวหลามไปเผา ระหว่างรอข้าวหลามสุก ก็มีการแสดงควมรื่นเริงบันเทิงใจอย่างสนุกสนาน ระหว่างชาย-หญิง เมื่อข้าวหลามสุก จึงนำข้าวหลามไปทำบุญที่วัด ถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระปฐมเจดีย์ ตามประเพณีนิยม

โครงสร้างท่ารำ

ระบำข้าวหลามมีโครงสร้างท่ารำที่ประกอบด้วย

- ท่ารำหลัก ได้แก่ ฝ่ายชายเข้าป่าตัดไม้ไผ่มาทำกระบอกรับข้าวหลาม ฝ่ายหญิงประกอบอาหาร มีการหยอกล้อ เกี้ยวพาราสีของชายหนุ่ม-หญิงสาว ด้วยความสนุกสนานและนำอาหารไปทำบุญที่วัดตามประเพณี

- ท่ารำย่อย ผู้แสดงนำภาษาท่าทางนาฏศิลป์และท่าทางธรรมชาติ มาประกอบการแสดงเพื่อสื่อให้ผู้ชมเข้าใจความหมายและมีอารมณ์ร่วมกับการแสดงนั้น ๆ อย่างสนุกสนาน

ดนตรี

เลือกเพลงดนตรีที่มีท่วงทำนองไพเราะสนุกสนานเหมาะสมกับการแสดง เช่น การแสดงภาคกลาง ก็ต้องใช้เพลงและวงดนตรีภาคกลางบรรเลง เป็นต้น

การแสดงชุดระบำข้าวหลาม ใช้เพลงเทพทอง และเพลงเขมรไล่ควาย บรรเลงประกอบ

เครื่องแต่งกาย

มีรูปแบบการแต่งกายที่ถูกต้องสวยงามเหมาะสมตามภูมิภาค อาจแต่งกายตามแบบชาวบ้านทั่วไปที่แต่งในชีวิตประจำวันประกอบการทำงานของคนภาคกลาง คือ แต่งแบบมัดทะแมง โดยฝ่ายชายนุ่งกางเกงขาสั้นหรือนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น มีผ้าคาดเอว และใช้ผ้าโพกศีรษะ ฝ่ายหญิงนุ่งผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อแขนกระบอก เพื่อความสะดวกในการทำงาน อาจตัดดอกไม้ท้องถิ่นเพื่อความสวยงาม

การแต่งกาย

ผู้แสดง

คัดเลือกผู้แสดงชาย - หญิง ที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน หน้าตาดี มีทักษะ กล้าแสดงออก

อุปกรณ์

มีดพร้า กระบอกรับไม้ไผ่ กระบุง

ท่ารำ เพลงเทพทอง

ท่าที่ ๑

ชาย เดินย่อเท้า ทำท่ามองหาต้นไม้ ชี้ที่ต้นไม้ (ว่าพบแล้ว)

ท่าที่ ๒

ชาย ตัดต้นไม้

ท่าที่ ๓

ชาย แบกต้นไม้ เดินย่อเท้ากลับ

ท่าที่ ๔

หญิง เดินออกพร้อมถือภาชนะใส่ข้าวเหนียว

ชาย นั่งตัดไม้ไฟให้เป็นกระบอกรักข้าวหลาม

ท่าที่ ๕

หญิง ทำท่าประกอบอาหาร

ชาย ส่งกระบอกรักข้าวหลาม

ท่าที่ ๖

หญิง - ชาย นั่งกรอกข้าวเหนียวที่ปรุงแล้วใส่ลงใน
กระบอกรักไม้ไฟ

ท่าที่ ๗

หญิง นั่งส่งกระบอกรักไม้ไฟให้ฝ่ายชาย

ชาย ยืนกรอกข้าวเหนียวลงในกระบอกรักไม้ไฟ

ท่าที่ ๘

หญิง - ชาย นำกระบอไม้ไฟที่กรอกเสร็จแล้วไปเผาไฟ

ท่ารำ เพลงเขมรไล่ควาย

ท่าที่ ๙

หญิง ทำท่าเซ็ดเหงื่อ
ชาย ทำท่าช่วยซับเหงื่อ

ท่าที่ ๑๐

หญิง - ชาย ทำท่าหยอกล้อ เกี้ยวพาราสีกันอย่างสนุกสนาน

ท่าที่ ๑๑

หญิง เท้าเอวมองข้าวหลามที่สุกแล้ว
ชาย มือป้องหน้า มองข้าวหลามที่สุกแล้ว

ท่าที่ ๑๒

หญิง - ชาย นำข้าวหลามที่สุกแล้วใส่กระบุง

ท่าที่ ๑๓

หญิง - ชาย ช่วยกันถือกระบุงใส่ข้าวหลามเดินสายแซน นำข้าวหลามไปทำบุญที่วัดตามประเพณี

สรุป

การประดิษฐ์ชุดการแสดงมีหลักการที่อาจใช้ดนตรี คือ ทำนอง จังหวะ และอารมณ์เพลง เป็นแนวทางแล้วจึงใส่ทำนองให้สอดคล้องกัน หรืออาจคิดทำนองขึ้นมาก่อนแล้วหาทำนองเพลงให้เข้ากับทำนอง การประดิษฐ์ทำนองที่มีบทร้องอาจทำได้โดยการติดบทร้องเป็นภาษาท่าที่เข้าใจง่าย ซึ่งจะง่ายกว่าการประดิษฐ์ทำนองที่ไม่มีบทร้อง เพราะต้องเข้าใจทำนอง จังหวะ และอารมณ์เพลง แรงบันดาลใจที่ช่วยให้การประดิษฐ์ประสบความสำเร็จอาจได้จากการต้องการในการนำความรู้และทักษะที่เรียนมาไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความภูมิใจ และพึงพอใจในการสร้างสรรค์ผลงานชิ้นใหม่

คำถามและกิจกรรมท้ายหน่วยเรียน

๑. การประดิษฐ์ทำนองโดยใช้เพลงบรรเลงมีหลักการหรือแนวคิดอย่างไร
๒. การประดิษฐ์ทำนองประกอบเพลงร้องมีหลักการหรือแนวคิดอย่างไร
๓. การประดิษฐ์ชุดการแสดงประเภทการแสดงพื้นเมืองไม่ควรปฏิบัติอย่างไร
๔. โรงเรียนของนักเรียนมีเพลงประจำโรงเรียนหรือไม่ นักเรียนคิดว่าจะช่วยกันประดิษฐ์ชุดการแสดงประกอบเพลงประจำโรงเรียนได้หรือไม่ จะประดิษฐ์อย่างไร
๕. นักเรียนอาจสร้างแรงบันดาลใจในการประดิษฐ์ชุดการแสดงได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
๖. ในชุมชนรอบโรงเรียนหรือในท้องถิ่นของนักเรียน ประชาชนมีวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี ใดที่นักเรียนสามารถนำมาประดิษฐ์เป็นชุดการแสดงได้
๗. การแสดงชุด “ระบำข้าวหลาม” ได้แนวคิดมาจากสิ่งใด
๘. โรงเรียนของนักเรียนมีชุดการแสดงแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่มีนักเรียนจะช่วยกันประดิษฐ์ชุดการแสดงประจำโรงเรียนได้หรือไม่ ถ้ามีอยู่แล้ว นักเรียนจะปรับปรุงให้ดีกว่าเดิมได้หรือไม่
๙. นักเรียนคิดว่าจะมีโอกาสนในการประดิษฐ์ชุดการแสดงและนำไปแสดงเผยแพร่แก่ชุมชนภายนอกในโอกาสใดบ้าง
๑๐. นอกเหนือจากชุดการแสดงนักเรียนคิดว่าจะออกแบบเครื่องแต่งกายสำหรับชุดการแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่อย่างไร